

פתח דבר

"אנו חייבים ללמוד מתוך סערת המלחמה. וללמוד פירשו גם לשכוח דברים שנתישנו, להיגמל מהרגלים שלא יסכנו (...). המצב הוא חדש, התנאים - חדשים, והמלחמה - אחרת"

(דוד בן־גוריון, יוני 1948)¹

תפיסת ההפעלה לניצחון ותוכנית בניין הכוח הרב־שנתית "תנופה" תפסו כותרות בשנה האחרונה לא רק בצה"ל, אלא גם בשיח הלאומי. עקרונות התוכנית שפורסמו מדגישים את רעיון הקטלניות וטכנולוגיות מודיעין ותקיפה מתקדמות, לצד מושגים כמו "רב־ממדיות" שעשויים להישמע עמומים או לא־מובנים. המתעניין הביקורתי ודאי שאל את עצמו לפשר המושגים. כלום עד כה לא היה צה"ל קטלני? האמנם ממדי לחימה שונים ואתגר השילוב ביניהם הם חידוש למקצוע הצבאי? הפרויקט הנוכחי של **בין הקטבים** מבקש לצרף את הקורא למסע תאורטי ומקצועי במטרה לעמוד על משמעות תפיסת ההפעלה לניצחון החדשה של צה"ל ועל העקרונות העומדים בבסיס תוכנית בניין הכוח "תנופה". בעוד שפרטי התוכנית אינם פתוחים לעיון ציבורי, היסודות התפיסתיים שלה בהחלט ניתנים לעיון ולביקורת. מטרת המסע - ליצור בסיס רחב, מוצק ועמוק לדיון בתפיסת ההפעלה לניצחון ובתוכנית בניין הכוח שנועדה לממש אותה. מובן שדיון זה יכול, ואף רצוי, שיהיה מקצועי וביקורתי.

עיקר הדיון שנביא כאן מתמקד בשני רעיונות פשוטים. הראשון - התפתחות האיום בגבולותיה מחייב את מדינת ישראל לקטוע את בנייתו באמצעות גישה הכרעתית למלחמות, ובהדרגה לייאש את האויב מגישתו. גישה זו, שהיא מסורתית בתפיסת הביטחון הישראלית, נזנחה בפועל בעשורים האחרונים שבהם תפסנו את אויבינו כ"ארגונים א־סימטריים". הרעיון השני - הכרה בשחיקה מדאיגה ביתרון הצבאי המובהק שממנו נהנינו שנים ארוכות. לכן יש להתאים את העוצמה הצה"לית להתפתחות זו ולהשיב את העליונות ואת חופש הפעולה. בעוד רוב הדיון מוקדש לשני רעיונות אלה, ובעיקר לשני, ישנם גם קולות אחרים. בחלקו האחרון של הגיליון יטען מר שמואל שמואל, חוקר במרכז דדו, כי צבאות המערב צריכים להסתגל

¹ דוד בן־גוריון, **צבא וביטחון** (הוצאת מערכות), עמ' 40.

ללחימה במציאות נעדרת עליונות צבאית מובהקת. דם, יזע ודמעות. בעוד שהתפיסה עצמה היא מסמך רשמי, בהיר ונגיש לעיון, הרי שפרטיה ורוחה עומדים לפירוש מתמיד. בחרנו לצאת למסע הזה בעזרתם של צוות מדריכים מיומן – כותבי המאמרים. הכותבים – אלופי מטכ"ל, קצינים בכירים, חוקרי אקדמיה ועוד – מביאים את נקודת ההשקפה האישית שלהם על התפיסה. מכיוון שרובם המכריע היה שותף לגיבושה יש כאן מעין "עדות אישית".

התכבדנו בהקדמת הרמטכ"ל עצמו, המתאר את התפיסה במילותיו הוא, ומעודד את המשך הפיתוח הרעיוני והשיח הביקורתי. הדיון המקצועי הוא רחב בהיקפו ומאתגר בעומקו, ועל כן חילקנו אותו לשערים נושאים.

השער הראשון – מסגרת תאורטית ופרספקטיבה היסטורית, משמש תצפית כללית ממעוף הציפור. מהותו – ביאור ההקשר האסטרטגי והצבאי לגיבוש תפיסת צה"ל המעודכנת, ובירור המושג "עליונות צבאית" כמושג מכוון במסגרתה. השער עונה על שאלת המפתח – מדוע נדרשת תפיסת הפעלה חדשה לצה"ל ועל איזה בסיס של הערכת מצב נשענת החתירה המוצהרת של צה"ל לטרנספורמציה צבאית, קרי, לשינוי מהותי באופי העוצמה שלו.

את השער יפתח **אלוף (מיל') יעקב עמידרור** שיפרוס את מה שבעיניו צריכה להיות תפיסת הביטחון של מדינת ישראל. עמידרור ישרטט את קווי המתאר של הנסיבות האסטרטגיות ויטען שנסיונות אלה מחייבות את צה"ל לחרוג מדפוסי הפעלת הכוח שאותם העדיף בעשורים האחרונים, ולחתור לתוצאה מכרעת במלחמה.

המאמר השני, מאת הח"מ, **תא"ל ערן אורטל**, מפקד מרכז דדו, מבקש להבהיר מה הוא השינוי המשמעותי, ברמה הצבאית, שמחייב את צה"ל לשנות את תפיסתו ואת עוצמתו. עידן דומיננטיות הטילים והאש מאפשר לאויבים חלשים יחסית לאתגר צבאות חזקים, ולאיים על העליונות הצבאית שנדמתה עד כה כמובנת מאליה. אם בעבר נמנענו מלהכריע אויבים שתפסנו כ"א-סימטריים", ולכן הפעלנו עוצמה צבאית למטרת גרימת נזק בלבד, הרי שבעתיד המשך בחירה זו מול מה שהפך ל"צבאות טרור" תביא להתפתחות איום אסטרטגי בלתי נסבל. המאמר מציג את ההתפתחות הזו וגם את התאוריה העקרונית של תפיסת הפעלה החדשה – מיצוי טכנולוגיות ליצירת עוצמה צבאית שתחשוף ותשמיד את הכוח היריב שמנסה להישען על צמצום חתימות ועל ירי ארוך טווח.

מאמר שלישי, פרי עטו של **תא"ל (מיל') ד"ר מאיר פינקל**, ר' תחום המחקר במרכז דדו, מפתח את הדיון במושג המכוון "עליונות צבאית", תוך ניסיון להתגבר על הגישה הנהוגה של פיתוח עליונות זרועית ב"סילואים". פינקל גורס כי יש להבחין בין עליונות גנרית (בבניין הכוח) לעליונות מצבית (בהפעלת הכוח) ובין עליונות טכנו-טקטית (המתבטאת במפגש בין פלטפורמות בשדה הקרב) לבין עליונות מערכתית (המתבטאת בזירת לחימה). הוא יוצק תוכן חדש למושג עליונות צבאית וממליץ

לבנות עליונות גנרית בתחומים שבהם יש לצה"ל יתרון, בצורה שתאפשר יצירת עליונות מצבית-מערכתית וטכנו־טקטית ביבשה במלחמה הקרובה. פינקל מספק בעצם את התאוריה של רעיון הרב־ממדיות.

מאמרו של חוקר מרכז דדו **סא"ל (מיל') דביר פלג**, מביא את עיקריו של מחקר רחב היקף שנעשה במרכז בשנתיים האחרונות. תמציתו – תיאור הרעיון האסטרטגי והאופרטיבי שהתפתח בצד השני כתגובת־נגד לעליונות הצבאית של המערב מצד אחד, ותוך מיצוי תפוצת הטכנולוגיות מצד שני. פלג מספק הגדרות מקצועיות חדשות לתופעות שמעסיקות אותנו – "דחיקה אסטרטגית" ו־"תשלובות התגוננות־תקיפה".

לא ניתן לעמוד על התפיסה החדשה ועל התוכנית למימושה מבלי להידרש למשבר הכלכלי העמוק שאליו נקלעה מדינת ישראל לאחרונה. את השער חותמים חוקר מרכז דדו **סא"ל (מיל') ד"ר משה אלבו והח"מ**, מפקד מרכז דדו. המאמר יעסוק בחידת ההתעצמות והחדשנות הצבאית בעת משבר כלכלי, באמצעות רפרנס היסטורי של השפל הכלכלי הגדול בשנות ה־30. מסקנתם – המחיר של התכנסות כלכלית ושמרנות צבאית נוכח פני עליית איומים, התגלה בהיסטוריה כגבוה מדי לתשלום.

השער השני – **עליונות צבאית על ממדיה השונים**, נועד להתחיל ולהכניס את הקורא לעובי הקורה. צה"ל הניח, לפחות בעשורים האחרונים, כי הממדים האווירי, הימי, הקיברנטי והאלקטרו־מגנטי פתוחים לפניו לפעולה כמעט חופשית. במאמרים על עליונות אווירית (**תא"ל אמנון עין־דר**), עליונות ימית (**תא"ל דוד סלמה, סא"ל בן ורס"ן אסף**), עליונות בסייבר (**תא"ל א', אל"ם ע', סא"ל חימיניס ומר א' שדות**), ועליונות בספקטרום (**אל"ם נ', אל"ם א', סא"ל ל', סא"ל א', אל"ם (מיל') י'**) מפרטים הכותבים את השקפותיהם המקצועיות באשר להתפתחות היכולות, האתגרים והאיומים בממדי הלחימה שעליהם הם מופקדים.

לכותבים דגשים שונים. תא"ל עין־דר מדגיש את אתגר טילי הקרקע-אוויר על המטוסים. תא"ל סלמה, סא"ל בן ורס"ן אסף מדגישים את חשיבות המיצוי של הממד הימי כחלק מהתפיסה הרב־ממדית. תא"ל א', אל"ם ע', סא"ל חימיניס ומר א' שדות מדגישים את חשיבות העלייה למתקפה בסייבר, ואילו כותבי המאמר בנושא הספקטרום עומדים על התווך האלקטרו־מגנטי כנכס חיוני לתפיסת ההפעלה של צה"ל, ועל פגיעותו למאמצי השיבוש של האויב. המשותף לכל המאמרים – ככולם משתקפת המציאות לפיה צה"ל כבר אינו פועל בממדים אלה כ"מרחבי תמרון פתוחים", אלא נאלץ להתחרות מול האויבים על עצם היכולת לטוס, לשוט ולשדר. בצבא ארה"ב מכונה תופעה זו בכינוי **Contested Domains** – ממדים מאתגרים.

שני מאמרים נוספים עוסקים בעליונות צבאית שאינה קשורה לממד פעולה: עליונות מודיעינית ועליונות בדיגיטל. **אל"ם ד', סא"ל א' ורס"ר (מיל') רועי צייכנר** עומדים במאמרם בנושא עליונות מודיעינית על היותו של המודיעין מרכיב מפתח

בתפיסה הצה"לית. הם קוראים לאמ"ן למצות את ההזדמנות לקפיצת מדרגה בתחום באמצעות ארגון מחדש שיאפשר את מיצוי טכנולוגיות המידע המתקדמות. **תא"ל עומר דגן ורס"ן (מיל') ליאור בר-לב** מעצימים את הדיון של אל"ם ד' וחבריו מעולם המודיעין וקובעים כי בתחום העליונות הדיגיטלית - העליונות של היתוך המידע - המרחב הפנימי-ארגוני הוא שמאפשר או חוסם את היכולת להגיע לעליונות הרצויה.

השער השלישי - מאמצי הפעלת הכוח בתפיסה, מביא את המסע אל ליבתו. בשער זה עומדים האלופים הרצי הלוי, מפקד פד"ם, יואל סטריק, מפקד זרוע היבשה, ועמיקם נורקין, מפקד חיל-האוויר, על שלושת המאמצים הרב-ממדיים שמהווים את ליבת התפיסה לניצחון.

אלוף יואל סטריק וסא"ל צח משה מציגים במאמרם את חזון התמרון הרב-ממדי. הם עושים זאת באופן מקורי, באמצעות הצצה סיפורית אל העתיד. **אלוף עמיקם נורקין** פורס את רעיון המהלומות הרב-ממדיות. מהותו - תקיפות מדויקות מהאוויר ובאמצעים אחרים על יכולות האויב לשם שלילתן. בשונה מגישת "מדרגות התקיפה" או "תקיפות לשם מינוף ואיום" שהיו נהוגות בעבר, המהלומות חותרות גם לתזמון מדויק ויצירת רצף על-מנת לאגבר את מאמצי התמרון וההגנה וליצור קושי הסתגלותי משמעותי לאויב.

אלוף הרצי הלוי מתאר במאמרו את התפתחות האתגר ההגנתי, את השינוי במקומה של ההגנה בתפיסתנו ואת תמצית תפיסת ההתמודדות הנדרשת. ההגנה תמשיך להיות "כינור שני" להתקפה, לפי אלוף הלוי, אך לצד זאת יכולות ההתקפה שפיתח האויב מחייבים אותנו להגנה אפקטיבית וחסינה דיה כדי שהישגי אויב לא יבטלו את הישגי ההתקפה.

השער הרביעי - מתפיסה לתוכנית, מביא לקורא את אותו החלק מתוכנית "תנופה" שניתן להעמיד לדיון ציבורי. השער מתמקד בתהליך הרעיוני והתכנון של "תנופה" וברפורמות ארגוניות שמהוות מרכיב מפתח בתוכנית.

תא"ל עודד בסיוק, ראש חטיבת התכנון באג"ת, **אל"ם ד"ר הדס מינקה**, ר' ממד"ה, וקציני חט' התכנון - ר' מנת"ם **אל"ם אייל פכט**, **סא"ל חיים יונה ורס"ן אביעד גואטה**, מתארים במאמרם "גיבוש תר"ש תנופה - מה השתנה?" את האתגר החדש של תכנון תר"ש "אחרת". בעוד שגישת התכנון הצה"לית הרגילה היא "מלמטה למעלה", תוך הישענות על תוכניות הזרועות, כאן נדרשה גישת תכנון המשלבת גם את ה"מלמעלה למטה", לאור התפיסה החדשה. כיצד מתכננים ומביאים למימוש תוכנית שמאחורי חלק ממרכיביה אין מחלקות אמל"ח זרועיות, מנהלות מפא"ת ומפקדי זרועות נמרצים?

תא"ל ערן ניב, ראש חטיבת השילוח, במאמרו "מארב מהעתיד" מקיים דיון על מערכת בניין הכוח הצה"לית עצמה. ניב, שעומד בראש ארגון חדש שהוקם במסגרת תוכנית "תנופה", עומד על הצורך בחטיבת השילוח ועל תפיסת הפעולה שלה.

עיקריה - בניית יכולת של עיצוב רעיונות מטכ"ליים חדשים שלא רק באמצעות הזרועות, ובניית תהליכי יזמות חדשנות וניסויים שיאפשרו לצה"ל לשכלל את העוצמה הקיימת שלו ולפתח ערוצי עוצמה חדשים.

תא"ל זיו אבטליון ראש מנהלת הטרנספורמציה הדיגיטלית החדשה באגף התקשוב ואל"ם **אלי בירנבאום**, רמ"ח ארכיטקטורה במנהלת, כותבים במאמר "ארגון בתנופה", על החזון של צה"ל דיגיטלי, ובאותה נשימה על החסמים ועל האתגרים שבמימושו. אבטליון ובירנבאום פורסים את גישתם באשר לדרך שבה נדרש ללכת כדי להביא למימוש החזון.

האדם היה ונותר לב היתרון האיכותי והעוצמה של צה"ל. **אלוף מוטי אלמזג**, ראש אגף כוח האדם, מצביע במאמרו על המרכיב האנושי ב"תנופה" על כיווני ההשתנות הצפויים בשורה של תחומים ובראשם ערך השירות הקרבי, המקצועיות הטכנולוגית בצבא ומערכי המשא"ן והמילואים. שינויים אלה נחוצים על-מנת להבטיח את קיומו של הון אנושי איכותי בצה"ל שיאייש את היחידות הלוחמות ואת המערכים הטכנולוגיים.

השער החמישי והאחרון - עליונות צבאית בראייה אמריקאית, נועד לשמש רפרנס, מצע ייחוס לדיון הצה"לי. כפי שנטען במאמר "המסגרת התאורטית", אתגר העליונות הצבאית אינו בלעדי לסביבה הביטחונית הישראלית. לכן ניתן וצריך ללמוד מהדיון שנעשה במקומות אחרים, ובארה"ב במיוחד, בנושא זה.

מחקרו של **סא"ל (מיל') ד"ר משה אלבו**, חוקר במרכז דדו, סוקר את התפתחות התודעה האמריקאית בנושא האיום על הדומיננטיות הצבאית המוחלטת שממנה נהנתה ארה"ב בשלהי המאה הקודמת ובראשית המאה הנוכחית. מאמרו "משבר העליונות הצבאית האמריקאית" מביא גם את החשיבה האמריקאית המעודכנת באשר לרפורמות הנדרשות בממסד הביטחוני ובכוח הצבאי לאור מגמה זו, בראיית האמריקאים עצמם.

"ה-F15 כביטוי לעליונות בקרבות אוויר: המקרה האמריקאי" מאת **ד"ר טל טובי**, מספק לנו מקרה מבחן מעשי של התמודדות חיל האוויר האמריקאי עם אובדן העליונות האווירית שלו בשנות ה-70. הערכות לא נכונות והופעת מערכי טילי קרקע-אוויר סובייטים חדישים חייבו את ארה"ב למהלכים ארוכים וכואבים של הסתגלות ושל שינוי. חדי-העין והבקיאים יבחינו כי הגישה האמריקאית לעליונות אווירית הייתה ונותרה שונה מזו של חיל האוויר הישראלי, ממנה ניתן ללמוד ממאמרו של תא"ל עין-דר בגיליון זה, או ממאמרו של תא"ל (מיל') ד"ר פינקל בגיליון **בין הקטבים 20-21** על טרנספורמציה צבאית.

"הפתולוגיה של העליונות" מאת **מר שמואל שמואל**, חוקר במרכז דדו, הוא מאמר הקורא תיגר על התפיסה כולה. לגישתו של מר שמואל, בתנאים ההיסטוריים הנוכחיים, עליונות צבאית היא מטרה אבודה. ממילא עידן העליונות המערבית היה מקרה קצר ונדיר בהיסטוריה הצבאית. החתירה לחידוש העליונות במחיר של

משאבים עצומים ופיתוח טכנולוגיות היא עקרה ויקרה, בייחוד בעולם שבו סין ורוסיה אינן מפגרות מהותית בטכנולוגיה שלהן ביחס למערב. על צבאות המערב להסתגל ללחימה בתנאים של העדר עליונות במקום להמשיך ולכלות את משאביהם בחתירה אליה.

ביקורת ספרות – כתמיד נביא גם את מדור ביקורת הספרות. הפעם, ברוח גיליון חגיגי זה, נביא את ביקורתו של **מר אליעזר (לייזר) ברמן**, חוקר במרכז דדו, לספר "יישום כוח אווירי" בעריכת **ג'ון אנדרס אולסן**. הספר עוסק בגישות השונות של "אומות אוויר-חלליות" (Aero-Space Nations) כמו ארה"ב וישראל, לעוצמה צבאית אווירית, ומסביר באמצעות כמה מקרי בוחן את הפוטנציאל ואת המגבלות של הכוח האווירי. אומות "אוויר-חלליות", כלומר אומות שהתרגלו להישען מאוד על העוצמה האווירית שלהן, טוען ברמן, צריכות לשאול את עצמן כיצד העליונות האווירית מתורגמת למימוש היעדים הלאומיים בכלל, ולהשגת הניצחון הצבאי בפרט?

האם הסביבה האסטרטגית שלנו אכן גדושה באיומים המחייבים את חיזוק ההשקעה הביטחונית של מדינת ישראל, כפי שכותב אלוף (מיל') עמידרור? האם אנו חווים "דחיקה אסטרטגית" כפי שמגדיר החוקר דביר פלג? אם תופעות אלה אכן מגדירות את הסיטואציה, האם הן בהכרח קשורות לממד של שחיקה בדומיננטיות הצבאית של מדינת ישראל? אם כן, האם גישת צה"ל שלפיה זהו מצב שחייבים וגם אפשר לתקן, היא גישה נכונה? ואולי, כפי שטוען שמואל שמואל, מדינת ישראל צריכה להסתגל למצב החדש ובדרך של היקש – להמשיך ולנהל מבצעים צבאיים זהירים, עתירי משאבים ודלי-הישג?

ואם חזון תפיסת ההפעלה לניצחון הוא נכון ואפשרי, האם כל משאבי צה"ל, החומריים והאחרים, אכן רתומים להגשמתו? האם הצלחנו לברור עיקר מטפל? האם הסרנו את כל החסמים? האם השינויים הארגוניים שתוארו כאן, ואחרים, יספיקו?

נעיון, נלמד, נפעל, נשתנה וננצח!

תת-אלוף ערן אורטל

מפקד מרכז דדו